

Tadqiqot UZ

**ЎЗБЕКИСТОН
ОЛИМЛАРИ ВА
ЁШЛАРИНИНГ
ИННОВАЦИОН
ИЛМИЙ-АМАЛИЙ
ТАДҚИҚОТЛАРИ
МАВЗУСИДАГИ КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

2021

- » Ҳуқуқий тадқиқотлар
- » Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар
- » Тарих саҳифаларидаги изланишлар
- » Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни
- » Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни
- » Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар
- » Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар
- » Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши
- » Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши
- » Техника ва технология соҳасидаги инновациялар
- » Физика-математика фанлари ютуқлари
- » Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар
- » Кимё фанлари ютуқлари
- » Биология ва экология соҳасидаги инновациялар
- » Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари
- » Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

**30 NOYABR
№34**

CONFERENCES.UZ

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 34-КЎП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ
16-ҚИСМ**

**МАТЕРИАЛЫ РЕСПУБЛИКАНСКОЙ
34-МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ДИСТАНЦИОННОЙ
ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИИ НА ТЕМУ "НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ"
ЧАСТЬ-16**

**MATERIALS OF THE REPUBLICAN
34-MULTIDISCIPLINARY ONLINE DISTANCE
CONFERENCE ON "SCIENTIFIC AND PRACTICAL
RESEARCH IN UZBEKISTAN"
PART-16**

ТОШКЕНТ-2021

УУК 001 (062)

КБК 72я43

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" [Тошкент; 2021]

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" мавзусидаги республика 34-қўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 30 ноябрь 2021 йил. - Тошкент: «Tadqiqot», 2021. - 31 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн конференция 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга бағишланган.

Ушбу Республика илмий конференцияси таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илғор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳлил қилинган конференцияси.

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1. Ҳуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б., ю.ф.н. Юсувалиева Рахима (Жахон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2. Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна (Фарғона давлат университети)

3. Тарих саҳифаларидаги изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4. Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

5. Давлат бошқаруви

Доцент Шакирова Шоҳида Юсуповна (Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети)

6. Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна (Андижон давлат университети)

7. Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Ҳамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажидова Дилдора Рахматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни

Phd Вохидова Мехри Хасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброхимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобохонов Олтибой Рахмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Муסיқа ва ҳаёт

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқайом Раҳимбердиевич (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманган муҳандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Рахмонова Доно Қаххоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22.Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

23.Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

24.Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўктам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

25.География

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг ҳаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулдир.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

ТЕХНИКА ВА ТЕХНОЛОГИЯ СОҲАСИДАГИ ИННОВАЦИЯЛАР

1. Jo'rayeva Muxlisa Umarovna XALQ HUNARMANDCHILIGI.....	7
2. Qo'shayeva Sanobar Teshayevna AXBOROT-KOMMUNIKATSIYA TEXNOLOGIYALARI VA UNDAGI IMKONIYATLAR	9
3. Qodirova Gulshod Sharofitdinovna MAKTABLARDA TEXNOLOGIYA FANINING O'QITILISHI	11
4. Sattorova Fotima Izzatullo qizi KASB TANLASH IMKONIYATI	13
5. Абдуллаева Моҳигул Эшқурбоновна 2-СИНФ МАТЕМАТИКА ДАРСЛАРИДА АХБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ.....	15
6. Бабаджанова Н.А., Шамшиметова Г.Т. ОРГАНИЗАЦИЯ УСЛОВИЙ ТРУДА ТЕХНОЛОГИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ ШВЕЙНОГО ПРОИЗВОДСТВА	17
7. Базарбаева Г.Г., Абдужабборов Д.А., ФОРМИРОВАНИЕ СИСТЕМЫ КОДИРОВАНИЯ ИНФОРМАЦИЙ ДЛЯ ВВОДА В БАЗУ ДАННЫХ ПРОЦЕССА ПРОГНОЗИРОВАНИЯ.....	19
8. Kulatova Nargiza Rustamovna TEXNOLOGIYA FANINI O'QITISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	21
9. Сайфиева Ойгул Нематовна, Муминов Зиёдулло Музаффар угли РОБОТЫ БУДУЩЕГО, КАК НЕОТЪЕМЛЕМАЯ ЧАСТЬ ЖИЗНИ ЧЕЛОВЕКА	23
10. K.Xudoyberdiyeva, O.Xodjayeva, Sh.G.Madjidova YANGI MODELLARNI ISHLAB CHIQUARISHDA MEHNAT UNUMDORLIGINI OS- HIRISH YO'LLARINI TAKOMILLASHTIRISHDA ATROF-MUHITGA TA'SIRINI O'RGANISH	25
11. Axmedova Xolisa Ilxomovna POLISEMANTIK SO'ZLARNI KONTEKSTDA SEMANTIK TAHLIL QILISH MODELLARI	27

POLISEMANTIK SO'ZLARNI KONTEKSTDA SEMANTIK TAHLIL QILISH MODELLARI

Axmedova Xolisa Ilxomovna
Alisher Navoiy nomidagi Toshkent
davlat o'zbek tili va adabiyoti
universiteti tayanch doktoranti
xolisa9029@mail.ru

Annotatsiya: Ko'p ma'noli so'zlarni semantik tahlil qilishning jahon tajribasi o'rganiladi. O'zbek tilidagi polisemantik so'zlarning vujudga kelish usullari yoritiladi. Ko'p ma'noli so'zlarning so'z turkumlari doirasidagi klassifikatsiyasi keltiriladi. O'zbek tilidagi ko'p ma'noli so'z misolida semantik analiz qilish grafik ko'rinishda beriladi.

Kalit so'zlar: Polisemiya, semantik analizator, ko'p ma'noli so'z, semantik tahlil, matematik model.

“Polisemiya har qanday tilda ham salmoqli o'rin tutadi. Til boyligi faqat so'zlar, iboralar bilangina emas, so'zlarning leksik ma'nolari bilan ham o'lchanadi” deya ta'riflaydi M.Mirtojiyev. Ko'p ma'noli so'zlarda ma'no ko'chish usullari kuzatiladi. Polisemantik so'zlarni semantic tahlil qiluvchi tizim yaratish uchun tahlil qilish omillari, matematik modellari zarur.

M.Mirtojiyev ko'p ma'noli so'zlarning vujudga kelishini quyidagicha xarakterlaydi:

1. O'zbek tilidagi polisemantik so'zlar yo ko'chma ma'no, yo evfemistik, disfemistik ma'no, yo yasama ma'no hisobiga sof holatda tarkib topishi ham mumkin
2. Ular ham hosil bo'lgan, ham yasalgan ma'nolardan aralash holatda ham tarkib topaveradi.
3. Polisemantik so'zlar vujudga kelishida ko'chma ma'nolar asosiy o'rinda turadi. Ko'pincha evfemistik vadisfemistik ma'nolar ham ularga teng bo'ladi.
4. Yasama ma'nolar hamma vaqt leksik bo'lib, polisemantik so'zlarni so'zsiz vujudga keltiradi. Ko'chma, evfemistik va disfemistik ma'nolarda bunday deb bo'lmaydi.

Polisemantik va omonim so'zlar bir biriga yaqin so'zlar. Shu bois ham omonimiya va polisemiya hodisalarini o'rganish masalasi hozirgacha dolzarbligini yo'qotmagan. Ularning kichik farqli xususiyati sifatida *omonim* tor ma'nodagi tushuncha, *polisemiya* esa keng ma'nodagi tushuncha ekanligini keltirish mumkin. Tilshunoslar tomonidan o'zbek tilida omonim va polisemantik so'zlarni farqlashning 8 ta jihati borligi aytib o'tilgan.² Ularni farqlovchi jihatlardan kelib chiqib quyidagi jadvalni keltiramiz.

Xususiyat	Polisemantik so'zlar	Omonim so'zlar
Semantik farqi	Kontekstda	Ma'no va etimologiyasiga ko'ra
Kontekstdagi roli	Muhim	Muhim bo'lmashligi mumkin

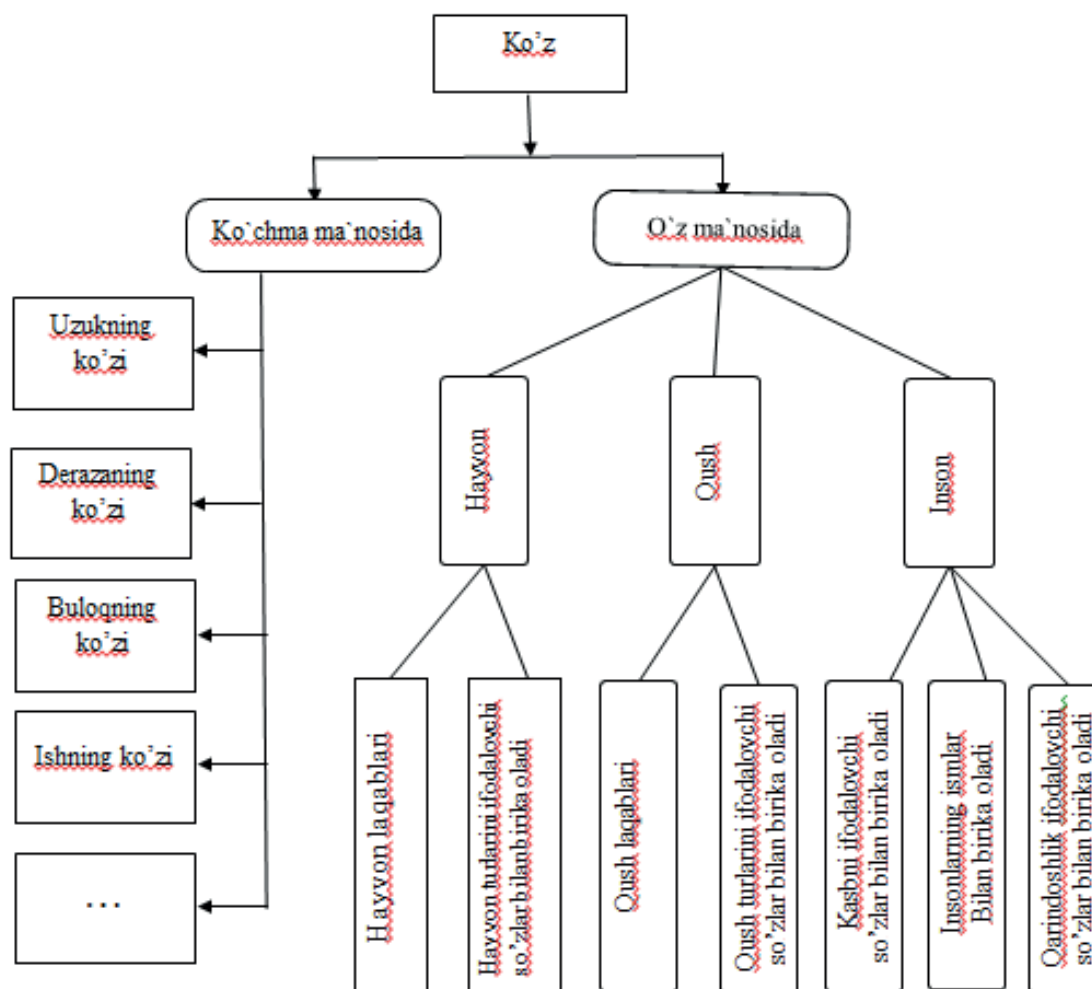
Ushbu jadval ma'lumotlariga qaraganda, polisemantik so'zlarni farqlashni kontekst asosida amalga oshirish mumkin. Dunyo bo'yicha eng ko'p muloqot qilinadiga til bu xitoy tili hisoblanadi. Bu til polisemantik so'zlardan holi emas. Xitoy lug'atining 14% ko'p ma'noli so'zlar bo'lib, bu so'zlar tez-tez ishlatiladigan so'zlardir. Xitoy tili korpusidagi ma'lumotlarning 42% ini polisemantik so'zlar tashkil qiladi. Ko'p ma'noli so'zlar dunyoning barcha tabiiy tillarida o'zining ko'rsatkichlariga ega. Jahon tajribasiga ko'ra, ko'p ma'noli so'zlar ehtimollar nazariyasiga asoslangan holda semantic tahlil qilinadi. Kontekst asosida farqlash uchun ham albatta mutaxassislarning qo'l mehnati zarur. Ko'p ma'noli so'zlarni kontekstda farqlovchi modellarni ishlab chiqish uchun ularni guruhlariga ajratiladi. Ajratilgan guruhlarining o'ziga xos xususiyatlari o'rganiladi. O'rganilgan xususiyatlar asosida qoidalar ishlab chiqiladi. Polisemantik so'zlar quyidagicha klassifikatsiya qilinadi.

¹ Miraziz Mirtojiyev. O'zbek tilida polisemiya//Toshkent fan nashriyoti. 1984;

² Hamroyeva M. Omonimlar va polisemantik so'zlarning fonetik mutanosibli va semantik tafovutlari// 2021

Maqolada polisemantik so'zlarni so'z turkumlariga ajratgan holda farqlashni tavsiya qilmoqchimiz. Masalan, *ko'z* so'zining quyidagi ierarxiyasini keltiramiz.

Ierarxiyadan ko'rinadiki jonli tabiatga doir polisemantik so'zlarni semantik tahlil qilish uchun bu so'zlar bilan birika oladigan so'zlar guruhlarini yig'ilgan bo'lishi kerak. Ierarxiyada keltirilgan jonli tabiatga so'zlarga izoh bersak:

Hayvon:

Laqablar: olapar, bo'ribosar, mosh, ...

Turlari: It, kuchuk, mushuk, ot, sher,...

Huddi shunday qushlarda ham.

Inson:

Kasbni ifodalovchi so'zlar: o'qituvchi, shifokor, tadbirkor, ...

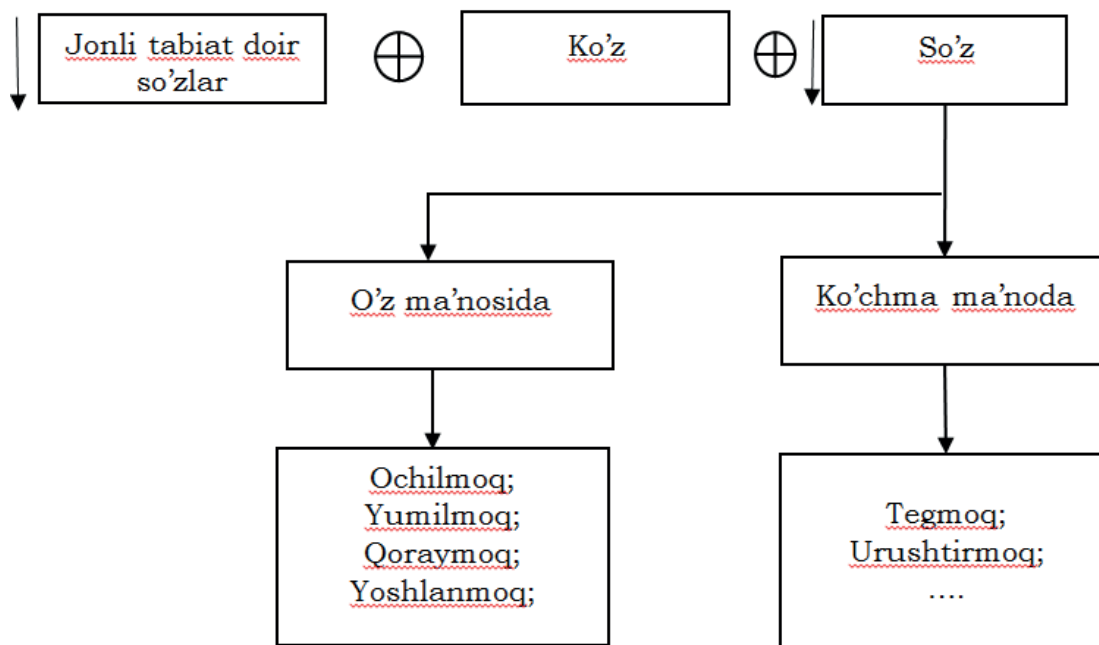
Insonlarning ismlarini ifodalovchi so'zlar: Aziza, Shoir, Anvar, ...

Qarindoshlikni ifodalovchi so'zlar: ota, ona, aka, uka, ...

Yig'ilgan so'zlar yordamida *bosh, quloq, kalla, oyoq, tirnoq* kabi polisemantik so'zlarni ham semantik tahlil qilish mumkin. Ierarxiyada tasvirlangan so'z guruhlarini to'planishi muammoni to'liq yechimi bo'la olmaydi.

Anor xolaning **ko'zi** tekkan aslida, aks holda o'qishga kirgan bo'lardi.

Namunada berilgan *ko'z* ko'p ma'noli so'zi xola so'zi bilan birikkan, lekin *ko'z* so'zidan keyin **tekkan** so'zining uchrashi ko'chma ma'noga olib keladi. Undan kelib chiqadiki, ko'p ma'noli so'zning o'ng va chap birikuvchilari o'z va ko'chma ma'no hosil qilishiga ko'ra ham guruhlariga ajratilishi lozim.

Ko'z so'zining o'z va ko'chma ma'nolarini hosil qiluvchi birikuvchilari tasvirlangan ierarxiyalarda ko'rsatilgani kabi so'zlarni guruhlariga ajratish kerak. So'zlarni biror bir xususiyatga ko'z guruhlariga ajratish **segmentatsiya** deyiladi. So'zlarning qancha kichik-kichik guruhlariga ajratilsa ko'p ma'noli so'zlarning semantik tahlili shuncha aniq bo'ladi.

Xorijiy tajribalarga ko'ra ko'p ma'noli so'zlarni semantik tahlil qilishda statistik metodlardan foydalanish eng ma'qul yechim. Tadqiqotchi Sh.Gulyamova o'zbek tilidagi ko'p ma'noli so'zlarni semantik tahlil qilishi borasida o'z fikrlarini bayon qilgan¹. O'zbek tilidagi polisemantik so'zlarni semantik tahlil qilishda ham Markov modellaridan foydalanishni tavsiya qilinadi².

¹ Sh.K.Gulyamova. Polisemiya lingvistik xodisa sifatida// "O'zbekistondagi amaliy tadqiqotlar" mavzusidagi on-line konferensiya

² Axmedova X. MATHEMATICAL MODELS THAT DISTINGUISH HOMONYMY IN THE FRAMEWORK OF A WORD SERIES// ELECTRONIC JOURNAL OF ACTUAL PROBLEMS OF MODERN SCIENCE, EDUCATION AND TRAINING OCTOBER, 2021-10/1. ISSN 2181-9750

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Miraziz Mirtojiyev. Ozbek tilida polisemiya// Toshkent fan nashriyoti. 1984;
2. Hamroyeva M. Omonimlar va polisemantik so'zlarning fonetik mutanosibligi va semantik tafovutlari// 2021
3. Sh.K. Gulyamova. Polisemiya lingvistik xodisa sifatida// "O'zbekistondagi amaliy tadqiqotlar" mavzusidagi online konferensiya
4. Axmedova X. Mathematical models that distinguish homonymy in the framework of a word series// Electronic journal of actual problems of modern science, Education and training October, 2021-10/1. ISSN 2181-9750
5. Divya Godayal, An introduction to part-of-speech tagging and the Hidden Markov Model// 2018.
6. Ladanova E.O., Yamashkin S.A. "Semantic analyzer for the selection of facts from text messages" международный научно-исследовательский журнал, international research journal, Екатеринбург-2017

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 34-КЎП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

(16-қисм)

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусахҳиҳ: Файзиев Фаррух Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Эълон қилиш муддати: 30.11.2021

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000